

А. Молчанова

**НАУКОВІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
В ПРАЦЯХ АКАДЕМІКА В. В. ОЛІЙНИКА**

*Тільки наука змінить світ.
Наука в широкому сенсі:
і як розщеплювати атом,
і як виховувати людей.
І дорослих теж.*

М. М. Амосов

Шлях кожного науковця особливий. Крім власного бажання й зусиль, дослідник має враховувати тенденції розвитку науки, її закономірності, явища, проблеми, вирішення яких іноді трактується як виклик часу й суспільства. Розуміння цих обставин разом із життєвими мріями спрямовує діяльність пошуковувача на їх виконання.

Зміни середовища життєдіяльності теж є викликом людині, яка змушена адаптуватися не до стабільного світу, а до світу, який повсякчас змінює свій зміст і свої вимоги. Людина має визначати нові орієнтири, сутність яких полягає у вивченні та створенні інших моделей і можливостей освіти і науки.

Невипадково саме нині, коли людина, насправді, живе в інформаційному світі і є «інформаційним об'єктом», з'являється обґрунтоване визначення поняття «виклик» як складного завдання. Якщо це завдання успішно вирішити, то з'являться нові або додаткові можливості. Якщо виклик ігнорується і завдання, яке він ставить, не виконується, то ситуація перетворюється на загрозу. Такою загрозою, наприклад, є значне зростання інформаційної доступності освіти. Зокрема, поширюються і далі все ширше поширюватимуться безкоштовні мультимедійні освітні курси. Як наслідок, збільшиться популярність професійної самоосвіти без організаційної участі навчальних закладів. Отже, сьогодні традиційним університетам, зокрема, структурним підрозділам післядипломної

педагогічної освіти і всій системі освіти «кинуто виклик». Його суть полягає в тому, що діяльність, яку вони раніше здійснювали, починають перебирати на себе Інтернет та засоби масової інформації [3, с. 11].

Натомість багатолітню науково-дослідницьку діяльність академіка В. Олійника спрямовано на розвиток наукових засад інноваційних перетворень саме в закладах ППО.

Професійно академік Віктор Васильович Олійник формувався як організатор науково-методичної роботи у Республіканському навчально-методичному кабінеті трудового навчання і профорієнтації Міністерства освіти УРСР. У 1980-ті роки з'явилися перші його наукові та методичні праці, присвячені системі роботи навчально-методичного кабінету з вивчення, узагальнення та впровадження передового педагогічного досвіду в Україні.

Вибір цієї проблеми для методичного і наукового осмислення був не випадковим. У ті роки досвід найкращих учителів набував ознак педагогічного явища, що вивчалось корифеями української педагогіки. Так, в «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренка педагогічний досвід визначається як форма засвоєння педагогом раціональних здобутків педагогічної діяльності, що сприяє розвитку педагогічної думки і слугує найбільш правильним і надійним критерієм істинності вироблених педагогікою теоретичних положень, принципів, правил, методів навчання й виховання [2, с. 257].

У «Педагогічному словнику» за редакцією М. Ярмаченка вперше підкреслюється, що педагогічний досвід є основою педагогічної майстерності вчителя, одним із важливих джерел розвитку педагогічної науки [13, с. 359].

Для В. Олійника – директора Республіканського навчально-методичного кабінету Державного комітету професійно-технічної освіти УРСР – складні питання можливого впливу передового педагогічного досвіду викладачів, вихователів, майстрів виробничого навчання на освітній процес становили основу його наукового пошуку. Це був час, коли творчість

учителів-новаторів сягала рівня експериментальної роботи, їхній досвід набував статусу дослідницького. Такий досвід у педагогіці – явище досить рідкісне, проте певна кількість наукових новацій починалася саме з передового досвіду (А. Макаренко, В. Сухомлинський). Експериментальними пошуками відзначається досвід відомих учителів-новаторів М. Гузика, Є. Ільїна, С. Лисенкової, В. Шаталова та ін.

Важливою подією у житті Віктора Васильовича стало знайомство з академіком Академії педагогічних наук СРСР Сергієм Яковичем Батишевим, засновником нового напрямку у науці – професійної педагогіки. Його наукові ідеї та теоретичні обґрунтування професійної освіти стали базою для розроблення основних напрямів реформи професійної школи. На думку С. Батишева, успішне функціонування профтехучилищ можливе за умов розроблення педагогічними колективами кожного навчального закладу власної системи підготовки робітничих кадрів та постійного її вдосконалення.

Проблеми реформування системи професійно-технічної освіти стають актуальними в роботі всіх її підрозділів. Це дало поштовх молодому дослідникові В. Олійнику до навчання в аспірантурі Українського науково-дослідного інституту педагогіки та визначення проблеми дисертаційного дослідження. Його науковим керівником і наставником у роботі над кандидатською дисертацією з теми «Система впровадження передового виробничого досвіду в практику роботи середніх профтехучилищ» був академік С. Батишев. Дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук було успішно захищено у 1988 р.

Докторську дисертацію «Теоретико-методологічні засади управління підвищенням кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти» під науковим консультуванням доктора філософських наук, академіка В. Андрущенка Віктор Васильович Олійник успішно захищає в 2004 р., обіймаючи посаду ректора Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти (ЦІППО). Працюючи над докторською дисертацією, він

розробляє Концепцію дистанційного навчання в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників [6], визначає стратегічні напрями досліджень у цій сфері [14; 8].

У 2008 р. ЦППО було реорганізовано в інноваційно-дослідницьку установу – Державний вищий навчальний заклад «Університет менеджменту освіти», робота якого спрямовується на подолання нових викликів, пов'язаних з інноваційними перетвореннями системи післядипломної педагогічної освіти (ППО). Це зумовлюється сучасними вимогами модернізації освіти та суспільним замовленням на підготовку високоосвічених педагогів різних категорій.

Відбувається процес адаптації освітнього процесу до потреб особистості, створення умов для її саморозвитку й самореалізації, зміна концепції «Освіта на все життя» на концепцію «Освіта впродовж життя». За таких умов освіта перетворюється із засобу на мету розвитку людини, що уможливує утвердження її провідної ролі у самореалізації, розвиток соціальних зв'язків та умінь діяти, необхідних для самовираження. У змісті освіти дорослих, як складової освіти впродовж життя, виокремлюють три основні компоненти: навчання в широкому сенсі (функціональне, соціальне, комп'ютерне тощо); професійне навчання (професійна підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації (*job qualification*)); загальнокультурна додаткова освіта. ППО в Україні забезпечує безперервний професійний розвиток і компетентнісне зростання педагогічних кадрів відповідно до вимог державної політики в галузі освіти, запитів роботодавців і стейкхолдерів, а також потреб споживачів освітніх послуг [5].

Трансформація ринку праці України потребує впровадження ефективного механізму діяльності не лише системи професійної підготовки дорослого, економічно активного населення, а й перепідготовки, підвищення кваліфікації. Саме післядипломна освіта, посилена науковим обґрунтуванням, покликана оперативно реагувати на нагальні проблеми суспільства.

Відомо, що науки мають цілком суверенну сферу – це галузь наукової теорії, що будується засобами, специфічними як для наукового пізнання в цілому, так і для кожної окремої її дисципліни [3, с. 58]. Узагальнення практичного досвіду підвищення кваліфікації працівників профтехосвіти дає можливість В. Олійнику визначити концептуальні й організаційно-методичні засади цього процесу. Уведення в організаційну структуру діяльності закладів ППО такого елемента, як наукові дослідження проблем розвитку системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників ПТО, автор вважає важливим аспектом фахового зростання працівників профтехосвіти, оскільки саме наукове обґрунтування процесу підвищення кваліфікації сприятиме «забезпеченню функції самоорганізації освіти і водночас підвищенню інтелектуального потенціалу педагогічних кадрів» [10, с. 6].

На думку Віктора Васильовича, наукова діяльність набуває статусу організаційного потенціалу, що створюватиме своїм змістом необхідні теоретичні засади будь-якої освітньої діяльності. За такого підходу система підвищення кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти визначалася не тільки як об'єкт наукового пізнання, а й як його суб'єкт. Це дає підстави автору на основі наукового аналізу потреб виробництва зробити висновок про необхідність досліджень «закономірностей власного розвитку і самовдосконалення системи профтехосвіти» [10, с. 28–29].

Подальше наукове узагальнення процесу підвищення кваліфікації працівників профтехосвіти професор В. В. Олійник здійснював на основі аналізу Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні. Особлива увага приділяється інтелектуалізації професійної освіти на основі наукових досліджень, запровадженню в навчально-виробничий процес науково-технічних досягнень і новітніх технологій. Результатом цієї аналітичної роботи є навчальний посібник «Теоретичні та методичні засади розвитку системи підвищення кваліфікації працівників профтехосвіти на основі дистанційних технологій». У змісті посібника вчений аналізує міжнародні проекти, що здійснюються в професійно-технічних навчальних

зкладах України, звертає увагу на «забезпечення наукових підходів у реалізації проектів, урахуванню результатів педагогічних і психологічних досліджень з професійної освіти» [11, с. 30].

На сторінках посібника автор докладно висвітлює питання підвищення кваліфікації працівників у спеціально організованих системах, стійке функціонування та розвиток яких залежить від багатьох факторів та умов, серед яких він виділяє «наукову обґрунтованість змісту підвищення кваліфікації працівників, періодичність і тривалість їхньої курсової підготовки, залежно від професії, спеціальності, стажу роботи тощо» [11, с. 43].

За результатами узагальнення теоретичних та методичних засад ППО, ректор Університету менеджменту освіти Національної академії педагогічних наук України В. Олійник пропонує багатокomпонентну модель неперервної освіти, розгалужену за трьома модулями (допрофесійне навчання, професійне навчання та навчання дорослих), що визначаються основними її складовими (родинно-сімейною, дошкільною, загальноосвітньою, позашкільною, професійно-технічною, вищою, післядипломною освітою); термінами життя людини (від народження до дорослого віку); різновидами освіти впродовж життя (формальною, неформальною, позаформальною) [9].

Вагомим внеском у теорію підвищення кваліфікації працівників профтехосвіти є обґрунтування В. Олійником дистанційного навчання як педагогічної технології, яка має базуватися на положеннях теорії пізнання, загальних і конкретних закономірностях дидактики. Доцільність її застосування у навчанні обґрунтовується результатами наукових досліджень і розробляється на основі відповідної наукової концепції [11, с. 89].

Швидкоплинний час змінює вимоги та породжує нові виклики у системі підвищення педагогічної освіти. Особливістю сучасної системи ППО є удосконалення процесу професійного становлення та розвитку педагогів на курсах підвищення кваліфікації та в міжкурсний період, перехід від

трансляції певного обсягу знань до професійного розвитку педагогічних працівників на засадах компетентнісного підходу, активного впровадження інформаційно-комунікаційних технологій і дистанційних форм навчання [5, с. 138].

Підтвердженням удосконалення цього процесу є змістовна стаття «Науковий потенціал післядипломної педагогічної освіти: актуальні проблеми, перспективи розвитку» (автори – В. Олійник, В. Ляхоцький), у якій розглянуто мету та завдання модернізації вітчизняної системи ППО, викладено бачення авторами програми способів для її реалізації, очікуваних результатів, наслідків. Звертається увага на нагальну потребу її перманентного здійснення, забезпечення гнучкості, мобільності, адекватності викликам часу, необхідності інтенсифікації наукової діяльності як генеруючого фактора розвитку новітніх освітніх технологій та впровадження їх у навчальний процес. Наголошено на потребі удосконалення структури менеджменту науково-дослідницької роботи, актуалізації його змісту, підходів до підготовки та підвищення кваліфікації наукових та управлінських кадрів. Зазначено основні аспекти, покликані забезпечити успішність ППО як у межах держави, так і в інших країнах [12].

За ініціативи державного вищого навчального закладу «Університет менеджменту освіти» НАПН України (ректор – В. Олійник) у 2010 р. створено Всеукраїнську громадську організацію «Консорціум закладів післядипломної освіти» відповідно до наказу Міністерства юстиції України 10.12.2010 р. (свідоцтво про реєстрацію № 3472 від 10.12.2010 р.). Консорціум є рушійною силою всіх інноваційних процесів у системі післядипломної педагогічної освіти, гарантом спільної ефективної діяльності щодо вирішення нагальних питань її розвитку. Набутий досвід діяльності самостійної, неприбуткової, добровільної всеукраїнської громадської організації, здатної розвивати вітчизняну освіту і науку на рівні сучасних світових стандартів, сприяє підвищенню рівня конкурентоздатності галузі освіти України та розвитку українського суспільства.

У межах інноваційного середовища Консорціуму забезпечуються умови для професійного розвитку керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників освіти всіх рівнів системи післядипломної педагогічної освіти. Консорціум працює над оновленням моделі післядипломної педагогічної освіти в умовах імплементації Закону України «Про вищу освіту», у процесі якої створюється Відкритий університет післядипломної освіти європейського типу [1].

Мережеві спільноти Консорціуму закладів ППО сприяють підвищенню професійної компетентності, засвоєнню педагогами технологій мережевої взаємодії та роботі з електронними освітніми ресурсами, накопиченню різноманітного педагогічного досвіду. Одна з моделей діяльності Консорціуму діє на основі новітніх ІКТ із запровадження інноваційних освітніх програм і застосування нових освітніх технологій [7, с. 115–116].

Відповідно до запитів і викликів сучасного інноваційного часу ключовими чинниками безперервної освіти є особиста мотивація до навчання і наявність різноманітних навчальних ресурсів. Безперервна професійна освіта розглядається у двох контекстах: особистісному та державотворчому [4, с. 16]. Тому на замовлення Національної академії педагогічних наук України в 2012–2014 рр. в Університеті менеджменту освіти було сформовано тимчасовий творчий колектив, яким було здійснено держбюджетну прикладну науково-дослідну роботу за темою «Науково-методичні основи модернізації освітньої діяльності вищих навчальних закладів післядипломної педагогічної освіти на засадах сучасних технологій» під керівництвом доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена НАПН України В. Олійника. Науковці виходили з того, що структура післядипломної освіти містить перепідготовку, підвищення кваліфікації та стажування.

Збірник наукових праць за назвою теми, виданий у 2014 р., містить узагальнені результати дослідження з розроблення та апробації науково-

методичних основ модернізації освітньої діяльності в реальному навчальному процесі у вищих навчальних закладах ППО.

В Університеті менеджменту освіти Національної академії педагогічних наук України під керівництвом ректора триває робота з удосконалення важливих документів. Це, зокрема, Концепція системи управління післядипломною педагогічною освітою в умовах інноваційних перетворень (2015 р.), Концептуальні засади утворення Відкритого університету післядипломної освіти (2016–2018 рр.), що мають вагомим практичне значення.

Науковий пошук доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена Національної академії педагогічних наук України, заслуженого працівника освіти України, ректора Державного вищого навчального закладу «Університет менеджменту освіти» Віктора Васильовича Олійника триває.

ЛІТЕРАТУРА

1. Всеукраїнська громадська організація «Консорціум закладів післядипломної освіти» [електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://umo.edu.ua/vseukrajinsjka-ghromadsjka-orghanizacija-konsorcium-zakladiv-pisljadiplomnoji-osviti>
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник: довідкове видання / С. У. Гончаренко. — Київ : Либідь, 1997. — 376 с.
3. Кремень В. Г. Світ знання: людина, наука, освіта / В. Г. Кремень. — Київ : Знання України, 2016. — 87 с.
4. Науково-методичні основи модернізації освітньої діяльності вищих навчальних закладів післядипломної педагогічної освіти на засадах сучасних технологій : зб. наук. пр. ; НАПН України, Ун-т менедж. освіти. — Київ, 2014. — 276 с.
5. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; редкол. : В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. — Київ : Пед. думка, 2016. — 448 с. — Бібліогр. : с. 21. — (До 25-річчя незалежності України).
6. Олійник В. В. Концепція дистанційного навчання в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників / В. В. Олійник. — Київ : ЦППО, 1999. — 14 с.
7. Олійник В. Модернізація післядипломної педагогічної освіти в умовах інформаційного суспільства / В. Олійник // П'яті міжнародні наукові читання, присвячені пам'яті академіка Сергія Яковича Батишева : матеріали V Міжнар. наук. конф. : у 2-х т. — Т. 1: Методологічні питання неперервної

професійної освіти в умовах інформаційного суспільства; за ред. Н. Г. Ничкало, В. Д. Будака, М. Б. Яковлевої. — Миколаїв: МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2011. — 384 с.

8. Олійник В. В. Наукові основи управління підвищенням кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти: монографія / В. В. Олійник. — Київ: Міленіум, 2003. — 594 с.

9. Олійник В. В. Освіта впродовж життя: як і чого вчити дорослих / В. В. Олійник // Управління освітою. — 2010. — № 1. — С. 4–7.

10. Олійник В. В. Підвищення кваліфікації працівників профтехосвіти: концептуальні та організаційно-методичні засади / В. В. Олійник; АПН України, Ун-т менедж. освіти. — Київ, 2009. — 88 с.

11. Олійник В. В. Теоретичні та методичні засади розвитку системи підвищення кваліфікації працівників профтехосвіти на основі дистанційних технологій: навч. посіб. / В. В. Олійник; НАПН України, Ун-т менедж. освіти. — Київ, 2010. — 268 с.

12. Олійник В. В. Науковий потенціал післядипломної педагогічної освіти: актуальні проблеми, перспективи розвитку / В. В. Олійник, В. П. Ляхоцький // Вісник післядипломної освіти: зб. наук. пр. / АПН України, Ун-т менедж. освіти; В. В. Олійник (голов. ред.), редкол.: О. Л. Ануфрієва [та ін.]. — Київ: АТОПОЛ, 2012. — Вип. 6(19). — С. 47–58.

13. Педагогічний словник / за ред. дійсн. члена АПН України М. Д. Ярмаченка. — Київ: Пед. думка, 2001. — 516 с.

14. Управління розвитком системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників професійно-технічної освіти: наук.-метод. посіб. / В. В. Олійник. — Київ: ЦППО, 2002. — 185 с.